

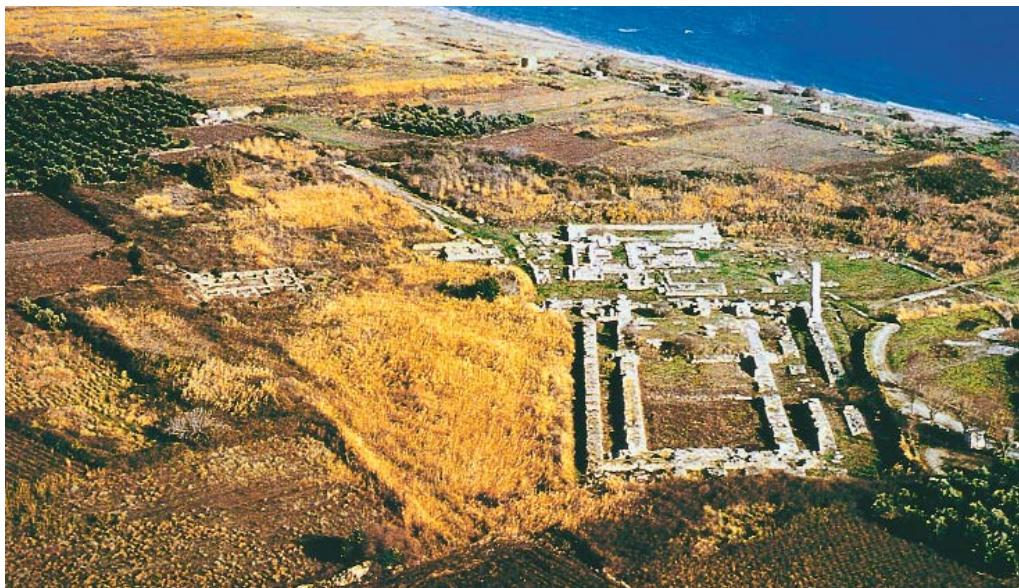
Πυθαγόρειο Σάμου & Η ΘΑΥΜΑΣΤΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Το κυριότερο Ιερό της αρχαίας Σάμου, το Ήραιο, βρίσκεται 6 χιλιόμετρα ΝΔ της αρχαίας πόλης, του σημερινού Πυθαγορείου. Σ' αυτή τη θέση, στις όχθες του Ίμβρασσου, γεννήθηκε κατά τη σαμιακή παράδοση η θεά Ήρα, στη ρίζα μια λυγαριάς που διατηρήθηκε ως τα χρόνια του περιηγητή Παυσανία.

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΚΟΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΚΟΣ

Ο Μέγας Ναός της Ήρας “ο μέγιστος πάντων νηών των ημείς ίδμεν” είναι ένα από τα τρία έργα της εποχής του Πολυκράτη που ιδιαίτερα εθαύμασε ο Ηρόδοτος. Με τις εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις τους (112,50 X 55,16 μ.) τα θεμέλια, που έχουν αποκαλυφθεί προκαλούν και σήμερα τον θαυμασμό του επισκέπτη.

Η μοναδική κολόνα που σώθηκε από τον πολύστυλο μεγάλο ναό εντυπωσιάζει παρόλο που διατηρείται στο μισό μόλις του αρχικού της ύψους.

Η Σάμος βρίσκεται στο Ανατολικό Αιγαίο, σε απόσταση αναπνοής από τα μικρασιατικά παράλια. Το στενό της Μυκάλης, ο "επιπαστάδιος πορθμός" των αρχαίων πηγών, με πλάτος λιγότερο από ένα μίλι, χωρίζει το νησί από τη χερσόνησο της Μυκάλης. Το όνομά του νησιού προέρχεται από μια πανάρχαια ρίζα - SAMA - που συναντιέται συχνά σε ονόματα τόπων με ψηλά βουνά, όπως η Σάμος-Σάμη της Κεφαλονιάς, το Σαμικό της Τριφυλίας ή η Σαμοθράκη και δικαιώνεται στη Σάμο από τα δύο ψηλά βουνά, τον **Κέρκη** ή **Κερκετέα**, με ύψος 1433 μ. και την **Άμπελο** με 1153μ. Για τα πικνά δάση, την πλούσια βλάστηση, τα νερά και τα ανθισμένα λιβάδια της η Σάμος υμνήθηκε από τους ποιητές με επίθετα, όπως **Δόρυσα** και **Δρύουσα**,

Μελάμφυλλος, Μελάνθεμος, Ανθεμίς,

Κυπαρισία, Υδρηλή.

Η καίρια θέση του νησιού πάνω στους δρόμους που συνδέουν την Ελλάδα με την Μ. Ασία και την Ανατολή, ήταν μια από τις αιτίες που οδήγησαν το νησί σε εξαιρετική ανάπτυξη κατά τους αρχαίους, όπως άλλωστε και κατά τους νεώτερους χρόνους, τουλάχιστον μέχρι την μικρασιατική καταστροφή.

Kάρες, Λέλεγες και Πελασγούς αναφέρει η παράδοση ως πρώτους κατοίκους, τα αρχαιότερα λείψανα ούμως που βρέθηκαν πάνω στο λόφο του Κάστρου του **Λυκούργου Λογοθέτη**, ανήκουν στην τέταρτη προχριστιανική χιλιετία, αλλά δεν σχετίστηκαν μέχρι σήμερα με κανένα από αυτά τα φύλα.

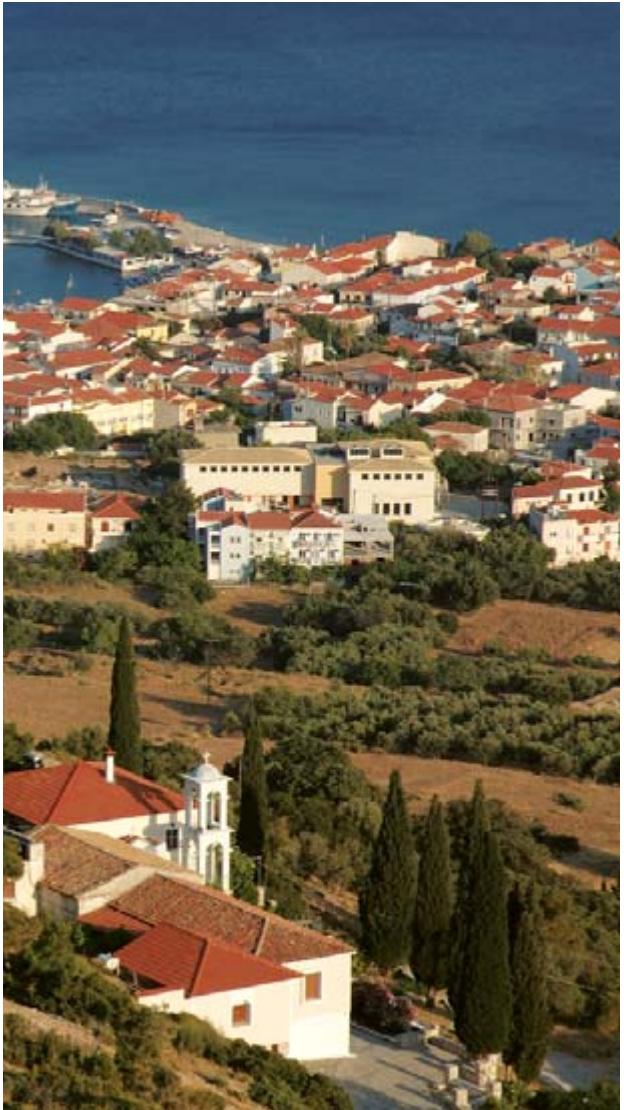

Από τα υψώματα της Μονής της Σπηλιανής φαντάζει γραφικό το Πυθαγόρειο με το αρχαίο ανακατασκευάστηκαν στην εποχή της Ηγεμονίας.

Νεώτερα είναι τα λείφανα ενός οχυρωμένου οικισμού με απλά υπήκια, χτισμένα με λασπότουβλα πάνω σε λίθινα θεμέλια, που αποκαλύφθηκαν στη θέση του **Ηραίου**, του κυριότερου ιερού του νησιού, πέντε χιλιόμετρα δυτικά της αρχαίας πόλης, στις εκβολές του ποταμού **Ίμβρασου**. Στη δύσκολη αυτή θέση, μέσα στα έλη και τις προσχώσεις του ποταμού, είναι πιθανόν ότι, από εκείνα τα πρώιμα κιόλας χρόνια, λατρεύτηκε η μεγάλη

προϊστορική Μητέρα θεά του Αιγαίου, θεά της βλάστησης και της ευφορίας της γης και των ανθρώπων. Οπωσδήποτε πάντως, η λατρεία αυτής της θεάς, που ταυτίστηκε στα ιετορικά χρόνια με την Ήρα του ελληνικού δωδεκάθεου, εντοπίζεται στα σύγουρα στα Μυκηναϊκά χρόνια, μετά το 1500 π.Χ. Πρώτος οικιστής του νησιού και κτίστης θεωρείται από τους αρχαίους ο **Αγκαίος** από την Αρκαδία που είχε πάρει μέρος στην

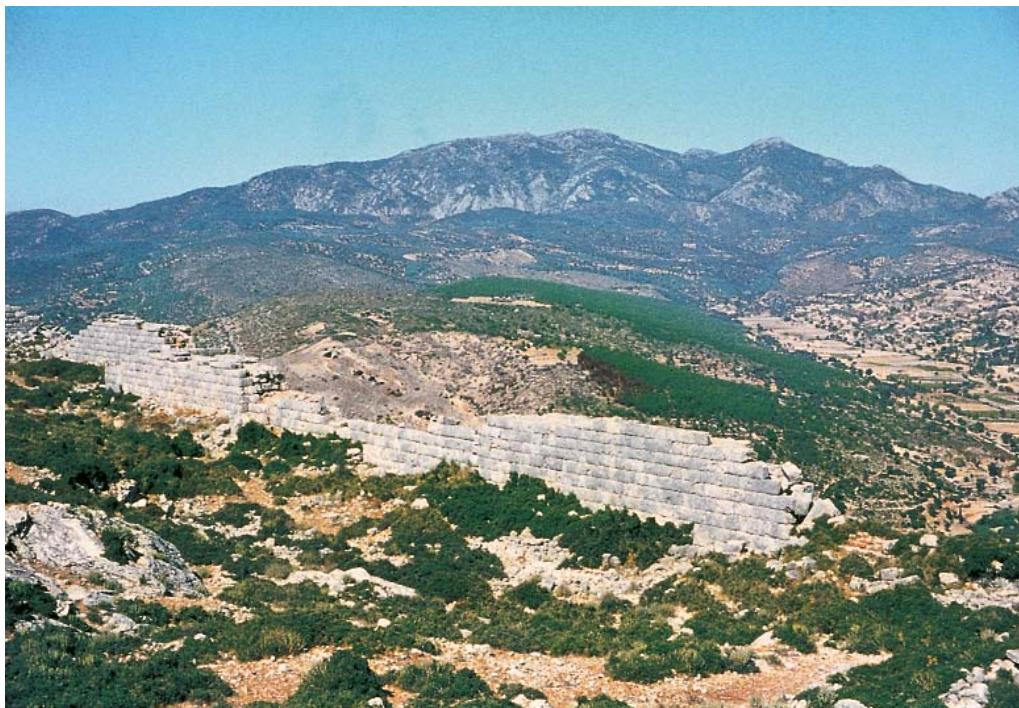

λιμάνι και τους εντυπωσιακούς μόλους που

Αργοναυτική εκστρατεία. Αυτός, σύμφωνα με την παράδοση πάντα, έφερε στο νησί και την καλλιέργεια της αμπέλου. Τα διάφορα ελληνικά φύλα που φτάνουν κατά κύματα στο νησί από την ΒΔ Πελοπόννησο, γύρω στα 1000 π.Χ. ή λίγο πιο πριν, με αρχηγούς τον Προκλή και τον Τεμβρίωνα, φαίνεται ότι ήλθαν σε συνεννόηση με τους Κάρες και οργανώθηκαν σε μια πόλη με δύο φυλές, τους Αστυπαλαιείς, τους παλιούς κατοίκους και

τους Χησιείς, τους νεοφερμένους εποίκους, που εγκαταστάθηκαν στις όχθες του ποταμού Χήσιου. Πολύ σύντομα οι νέοι κάτοικοι θα προκόψουν δημιουργώντας τις συνθήκες για τη μεγάλη εμπορική και ναυτική ανάπτυξη που θα οδηγήσει την Σάμο στην ακμή του 7ου και του 6ου αι. π.Χ., όταν η πόλη έφτασε να θεωρείται πρώτη ανάμεσα στις ελληνικές, αλλά και τις βαρβαρικές πόλεις - "πολίων πασέων πρώτη ελληνίδων και βαρβάρων", όπως με θαυμασμό αναφέρει ο Ηρόδοτος.

Τα ευρήματα από τις ανασκαφές στο Ήραίο και στην αρχαία πόλη δείχγουν ότι το νησί διατηρούσε επαφές με τα πιο απόμακρα σημεία του τότε γνωστού κόσμου, από τον Καύκασο και το Ιράν στην Ανατολή, μέχρι τα βάθη της Αιγύπτου και τη Λιβύη στο Νότο, την Ισπανία στη Δύση, τις Ηράκλειες στήλες (Γιβραλτάρ) και ίνως τη Ν. Αγγλία, από όπου ερχόταν ο καυσίτερος. Ευρήματα από τη Συρία και την Παλαιστίνη, από τη Μ. Ασία, την Κύπρο και τα βάθη της Ανατολής, αλλά και από την Αθήνα, την Κόρινθο, τη Σπάρτη και τα νησιά του Αιγαίου, περιοχές με τις οποίες οι Σαμιώτες διατηρούσαν στενές σχέσεις, έχοντας επίσης έλθει στο φως κατά τις ανασκαφές και κοσμούν σήμερα τα Μουσεία του νησιού. Μυθικό στάθικε το ταξίδι του θαλασσοπόδου **Κωλαίου**, γύρω στα 630 π.Χ., που έφτασε μέχρι τις δυτικές ακτές της Ισπανίας, στην "αργυρόδροιζο Ταρτησό", στις όχθες του Γκουανταλκιβίρ. Από τα τεράστια πλούτη που απόχθησε αφιέρωσε στη θεά την δεκάτην (το 10 ο/ο), όπως ήταν η συνήθεια. Τα αφιερώματά του, ένας τεράστιος χάλκινος λέβητας που τον σήκωναν στην πλάτη τους τρεις νέοι, με συνολικό ύψος κάπου 5μ., αλλά και άλλα, ίνως ακόμη και κοκκαλινά χτενία από την Ανδαλουσία, προκαλούσαν τον θαυμασμό των επισκεπτών μέχρι και την εποχή του Ηροδότου, 200 χρόνια αργότερα. Η πόλη με το σύγουρο λιμάνι που αναπτύχθηκε στην ΝΑ γωνία του νησιού σε στενή επαφή και δημιουργικό ανταγωνισμό με τις μεγάλες αδελφές της στην Ιωνία, τη Μήλητο, την Πριήνη και την Έφεσο, γνώρισε εποχές πλούτου και δόξας που έφτασαν σε αποκορύφωμα στον καιρό του πιο φημισμένου τυράννου της εποχής, του **Πολυκράτη**. Στον αιματηλεγόμενο αυτόν άρχοντα αποδίδει ο

Τα τείχη που περιβάλλουν την κορυφή της Ακρόπολης διατηρούνται σε όλο το μήκος και σε μεγάλο ύψος.

Ηρόδοτος το σημαντικότερο ίσως οικοδομικό πρόγραμμα που εκτελέστηκε σε όλη την Ελλάδα κατά τον 6 ο αι. π.Χ

Τρία είναι τα μεγάλα έργα των Σαμίων που με θαυμασμό αναφέρει ο Ηρόδοτος. Η τύχη το θέλησε να διατηρηθούν και τα τρία μέχρι σήμερα. Καλύτερα διατηρεύται το αμφίστομον όρυγμα, το όρυγμα με τα δύο στόμια, μέσα από το οποίο πέρασε ο αγωγός του αρχαϊκού υδραγωγείου, που είναι γνωστό ως **Ευπαλίνιο Υδραγωγείο**, από το όνομα του προικισμένου μηχανικού που το κατασκεύασε, του **Ευπαλίνου** από τα Μέγαρα. Το όρυγμα, με μήκος πάνω από 1000 μέτρα, ανοίχτηκε μέσα στα υπλάχνα του βουνού της Σπηλιανής, σε βάθος 80 μ. για να φέρει στην πόλη το νερό από την πλούσια πηγή των Αγιάδων που βρίσκεται πίσω από το βουνό. Καθώς οι εργασίες για την συντόμευση του έργου άρχισαν ταυτόχρονα και από τις δύο πλευρές του βουνού απαιτήθηκαν εξαιρετικές ικανότητες και πολύπλοκοι υπολογισμοί ώστε να συναντηθούν οι δύο στοές χωρίς μεγάλες αποκλίσεις. Η ολοκλήρωση της

προουπάθειας παρά τις εξαιρετικές δυσκολίες και η επιτυχής αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων που παρουσιάστηκαν, ανεβάζει το έργο στην πρώτη θέση ανάμεσα στα θαύματα της αρχαιότητας τεχνολογίας.

Το δεύτερο από τα μεγάλα έργα που αποδίδονται στον Πολυκράτη είναι το "χώμα εν θαλάσσῃ", ο τεραστίος **Μόλος** που, θεμελιωμένος σε βάθος πάνω από 35 μ., με μήκος 300 σχεδόν μέτρα, προστάτευσε το λιμάνι από τους ιωχυρούς νότιους ανέμους και εξακολουθεί να το προστατεύει μέχρι σήμερα, ανακατασκευασμένος από τον γερμανό μηχανικό Fr. Humann στα 1862 με εντολή της Σαμιακής Ηγεμονίας.

Το τρίτο έργο είναι ο μεγάλος ναός της θεάς Ήρας στο **Ηραίο**, ο μεγαλύτερος ναός που είχε κτιστεί μέχρι τότε στην Ελλάδα και ένας από τους μεγαλύτερους όλης της αρχαιότητας, για τον οποίο θα μιλήσουμε πιο κάτω. Η κατασκευή του υδραγωγείου και των έργων του λιμανιού στην πόλη προϋποθέτουν βέβαια την ύπαρξη των τειχών. Για αυτό πολλοί αποδίδουν επίσης στον Πολυκράτη τις

ιωχυρώσεις, οι οποίες, με έκταση 6,5 χιλιομέτρων, προστάτευσαν από τα μέσα του 6 ου αι. π.Χ. την πόλη με μια μεγάλη έκταση ολόγυρα που για λόγους αμυντικούς περιέλαβε και τα κοντινά υψώματα. Το κάτω μέρος των τειχών είχε κτιστεί με μεγάλους, σχεδόν ακατέργαστους ογκόλιθους, ενώ το πάνω με ωμά πλιθιά. Λίγα τμήματα από τις πρώτες αυτές οχυρώσεις σώζονται σήμερα. Το μεγαλύτερο μέρος τους κατεδαφίστηκε σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης που ακολούθησε την κατάληψη της πόλης της Σάμου από τους Αθηναίους, μετά από άγριες συγκρούσεις και σκληρή πολιορκία υπό τον ίδιο τον Περικλή στα 439 π.Χ.

Η Σάμος, με τα 60 πλοία της κατά την εποχή της οργάνωσης της Α' Δηλιακής Συμμαχίας (478 π.Χ.), η οποία έγινε για να εξουδετερώσει τον περσικό κίνδυνο, αλλά είχε ήδη μετατραπεί σε Αθηναϊκή Ηγεμονία, ήταν φυσικά επικίνδυνη για τα συμφέροντα της Αθήνας. Το τείχος που σώζεται σήμερα στο μεγαλύτερο μέρος του και σε εντυπωσιακά καλή δια-

τήρηση, κατασκευαστήκε 150 σχεδόν χρόνια αργότερα, γύρω στα 300 π.Χ., πιθανότατα όταν η Σάμος, μετά από πολλές περιπέτειες, βρέθηκε στην επικράτεια του Δημήτριου Πολιορκητή. Είναι κτισμένο με μεγάλους ορθογωνικούς λίθους σε κανονικές σειρές - αυτό που αναφέρεται στην αρχαιολογική ορολογία ως "ισοδομικό σύστημα". Σύμφωνα με τους νέους τρόπους οχυρωσης, είχε ενισχυθεί με 50 περίπου ιωχυρούς αμυντικούς πύργους, από τους οποίους ένας σώζεται υπεδόν ακέραιος, εντυπωσιακός με τη στιβαρή κορυφοστασιά του, καθώς δεσπόζει και σήμερα στην απότομη πλαγιά του λόφου.

Στον ίδιο ηγεμόνα πρέπει μάλλον να αποδοθεί και το εξαιρετικά μεγάλο (35.000 τ.μ.) αθλητικό συγκρότημα, του οποίου έχει αποκαλυφθεί μέχρι σήμερα δυστυχώς ένα μικρό μόνο τμήμα στην ΝΑ γωνία της αρχαίας πόλης. Από τα στοιχεία που ήλθαν ως τώρα στο φως διακρίνονται καθαρά το στάδιο, το γυμνάσιο, η παλαίστρα και ένα εντυπωσιακό οικοδόμημα λουτρών από τον 2ο αι. μ.Χ., οι

Λίγα τμήματα σώζονται σήμερα από την πρώτη, αρχαϊκή, φάση των οχυρώσεων, όπως η επιβλητική πύλη στο Καστέλι, που οι νεώτερες οχυρώσεις την είχαν καταργήσει, χτίζοντας με μεγάλους λίθους το άνοιγμά της.

Τα οικοδομήματα που αποκαλύφτηκαν στην Α. πλευρά του λόφου του Κάστρου, με τα ευρύχωρα αίθρια, φιλοξένησαν κάποτε στρατηγούς και βασιλιάδες αλλά και χριστιανούς επισκόπους του νησιού που δεν περιφρόνησαν τις ανέσεις των εγκαταστάσεων και τη θέση με την εξαιρετική θέα.

Στον οχυρό λόφο της αρχαίας Αστυπάλαιας ύψωσαν οι βυζαντινοί το δικό τους κάστρο, που χρησιμοποίησε κατά την επανάσταση του 1821 ο οπλαρχηγός Λυκούργος Λογοθέτης, ενισχύοντας τις οχυρώσεις και υψώνοντας την εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

ρωμαϊκές θέρμες, που ήταν πλούσια διακοσμημένες με ψηφιδωτά και τοιχογραφίες. Μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, όπως και στα ρωμαϊκά χρόνια που ακολουθούν, ο ρόλος της Σάμου έχει πια περιοριστεί, καθώς το νησί εξαρτάται από τους μεγάλους ηγεμόνες που μοίρασαν τις κτίσεις του στρατηλάτη και η μοίρα του επιτρέπεται από τα μεγάλα γεγονότα και τις συχνές αλλαγές στους συγχετισμούς δυνάμεων στην Ανατολή. Μετά τον Δημήτριο το νησί θα βρεθεί για πολλά χρόνια στη σφαίρα επιρροής των Πτολεμαίων της Αιγύπτου. Η Αλεξάνδρεια είναι πια το μεγάλο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου και πολλοί σαμιώτες θα μετοικήσουν στην νέα πρωτεύουσα του ελ-

ληνισμού αναζητώντας καλύτερη τύχη. Το λιμάνι της πόλης αντί για τον σαμιακό στόλο με τις πεντηκοντόρους και τις σάμαινες, που δρογωναν κάποτε τη Μεσόγειο, φιλοξενεί τώρα τα πλοία του αιγυπτιακού και του ροδιακού στόλου, χρησιμεύοντας ως ναύσταθμος των Πτολεμαίων αρχικά και των Ροδίων αργότερα. Τα οικοδομήματα του Κάστρου με τις ανακτορικές ανέσεις τους, στεγάζουν πια στρατηγούς και βασιλιάδες ανάλογα με την περίσταση. Μυθική έμεινε η διαμονή στο νησί του Αντώνιου και της Κλεοπάτρας, που πέρασαν εκεί την τελευταία ευτυχισμένη περίοδο της ζωής τους, με καθημερινές γιορτές και φαγοπότια, πριν από τη ναυμαχία στο Άκτιο (31 π.Χ.) με την τρα-

Έντονη είναι η χριστιανική παρουσία στη Δ. περιοχή της πόλης με τα λέιψανα του Πρωτοβυζαντρεις αντηρίδες που διατηρήθηκαν όρθιες μέχρι σήμερα, δίνοντας το

γική γι' αυτούς κατάληξη. Λίγο αργότερα, γοητευμένος από τον τόπο και το μαλακό κλιμα, στα ίδια παλάτια θα καταλύσει ο νικητής της ναυμαχίας Οκταβιανός Αύγουστος που διέλυσε τα όνειρα των θρυλικών εραστών. Τα ταξίδια του Αυγούστου και μελών της οικογενείας του, καθώς και άλλων αυτοκρατόρων, του Τιβέριου και του Αδριανού στην Ανατολή, τους έδιναν συχνά

ευκαιρίες να επισκεφτούν το νησί ή και να ξεχειμωνιάσουν στις εγκαταστάσεις του Κάστρου, που είχαν για τον λόγο αυτό ανακατακευαστεί αποκτώντας αίθρια με πίδακες, παιχνίδια νερών και κήπους με την υπέροχη θέα πάνω από τις θάλασσες. Μερικοί φιλοτιμήθηκαν να προσφέρουν κάποιες ευεργεσίες στην κάποτε ένδοξη πόλη. Ο Κοίντος Κικέρων, αδελφός του γνωστού

τινού Κοιμητηρίου (αριστερά) και της μεγάλης βασιλικής του Σταδίου με τις εντυπωσιακές όνομα στην περιοχή "Τρία Δόντια".

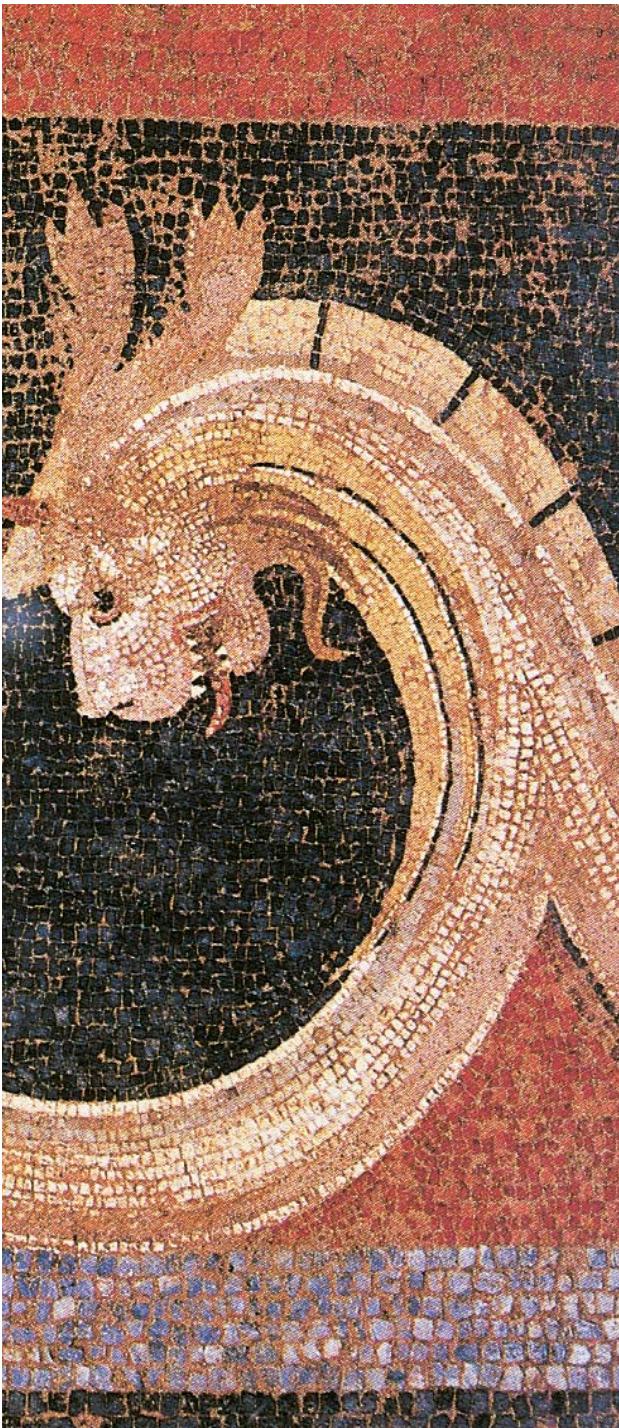
ρήτορα, ως διοικητής της Ασίας, βοηθάει την πόλη να συνέλθει από τις καταστροφές που προκάλεσαν πόλεμοι και σεισμοί, ο Καλιγούλας φιλοδοξεί να ξαναχτίσει τα παλάτια του Πολυκράτη, ο Κλαύδιος ξαναχτίζει τον ναό του Διονύσου που είχε καταστραφεί από τον σεισμό του 47 μ.Χ., ο Αδριανός αργότερα φαίνεται ότι προσφέρει στην πόλη το νέο υδραγωγείο που φέρνει το νερό τώρα από

μια πηγή 12 χλμ. μακριά. Οι ανάγκες της πόλης σε νεούς έχουν αυξηθεί πανταντικά με τις νέες συνήθειες και τις σπατάλες που έφεραν τα οργανωμένα φωμαϊκά λουτρά και οι πουσότητες του Ευπαλίνιου υδραγωγείου δεν επαρκούν.

Η εποχή του χριστιανισμού που ακολουθεί, δίνει μια ακόμη ευκαιρία στο νησί. Μεγάλες παλαιοχριστιανικές Βασιλικές θα καταλ-

Το πιο σημαντικό από καλλιτεχνική άποψη ψηφιδωτό που ήλθε στο φως στη Σάμο μέχρι σήμερα είναι το δάπεδο του ανδρώνα ενός με

ιερα, κόσμησε με εντυπωσιακούς γρυπολέοντες το
άλου ελληνιστικού οικοδομήματος στην Άνω πόλη.

Η υπέροχη προτομή του Αυγούστου, που βρέθηκε κατά τις ανασκαφές στα οικοδομήματα του Κάστρου, θυμίζουν τη σχέση του αυτοκράτορα με το νησί και τις ευεργεσίες του.

βουν τώρα τις καιριες θέσεις στην αρχαία πόλη και στο Ηραίο, εξαφανίζοντας τα παλιά μνημεία. Μια τέτοια μεγάλη εκκλησία με προστύματα και αίθρια πάνω στο λόφο του Κάστρου μας κάνει να πιστεύουμε ότι στη θέση των παλατιών προσαρμόστηκε τώρα το επισκοπικό μέγαρο. Μια άλλη Βασιλική, κτισμένη με τα μάρμαρα των παλιών οικοδομημάτων, εγκαταστάθηκε στο Ηραίο για να εξαφανίσει την ανάμνηση της λατρείας της προστάτισσας θεάς Ήρας, όπως και μια άλλη με ψηφιδωτά δάπεδα στο Αρτεμίσιο, όπου τη μνήμη της πανάρχαιας παρθένου θεάς την σκέπαιε η φήμη της Παρθένου Μαρίας. Στον χώρο των αθλητικών εγκαταστάσεων, όπου τα ερείπια έδιναν άφθονο οικοδομικό υλικό, κτίστηκαν δύο Βασιλικές, μία με ωραία ψηφιδωτά στο χώρο του σταδίου και μία ακόμη στα ρωμαϊκά λουτρά. Η νέα εποχή θα τελειώσει άδοξα μέσα στην αβεβαιότητα και στον τρόμο που σπέρνουν οι περσικές και κυρίως οι αραβικές επιδρομές κατά τον 7ο αι. Η πό-

Στη ρίζα μιας δενδρώδους λυγαριάς από αυτές που φυτρώνουν ακόμη στην περιοχή των εκβολών του ποταμού Ίμβρασου, γεννήθηκε, σύμφωνα με την παράδοση, η μεγάλη Θεά της ευφορίας και της γονιμότητας της γης και των ανθρώπων, η οποία ταυτίστηκε αργότερα με τη σαμιακή Ήρα.

Ανάμεσα στα πιο σημαντικά αφιερώματα στο ιερό της Ήρας συγκαταλέγεται και το Σύνταγμα του Γενέλεω, του πιο μεγάλου σαμιώτη γλύπτη των μέσων του βου αι.

π.Χ. Ένας πλούσιος σαμιώτης είναι ο αναθέτης που παριστάνεται νωχελικά ξαπλωμένος σε ανάκλιντρο με όλη του την οικογένεια. Σώθηκαν οι δύο σεμνές κόρες, η Φιλίππη και η Ορνίθη και καθισμένη αρχοντικά σε θρόνο η μητέρα Φίλεια.

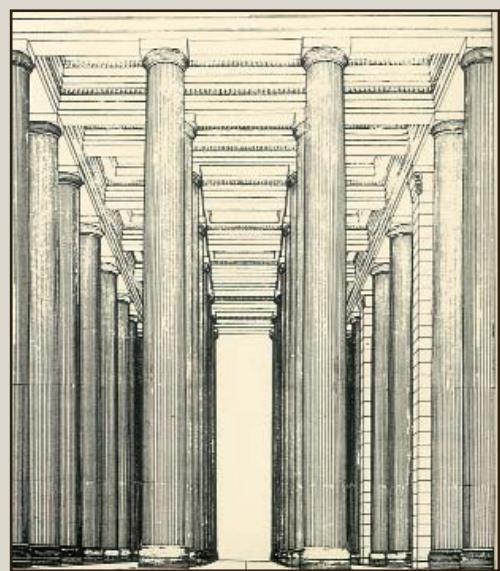
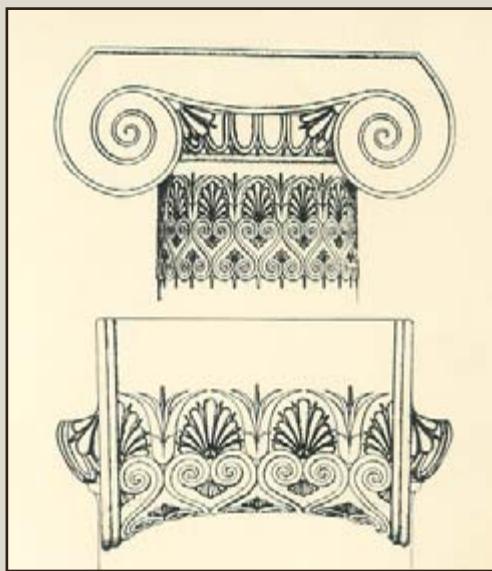
λη αρχικά θα εγκαταλειφθεί για λόγο και μετά θα συνεχίσει να ζει σε χαμηλούς τόνους μέχρι να ερημώσει τελείως. Στα τέλη του 12 ου αι. στο εγκαταλειμμένο πια λιμάνι θα εγκατασταθεί, με την άδεια των βυζαντινών αυτοκρατόρων, μία βενετσιάνικη DOGANANA, ένας τελωνειακός σταθμός, που θα δώσει στην περιοχή το μεσαιωνικό της όνομα Τηγάνι, όπως και σε άλλα αντίστοιχα σημεία του ελληνικού χώρου. Το όνομα θα διατηρηθεί μέχρι τη δεκαετία του 1950, οπότε θα αντικατασταθεί από την ονομασία Πυθαγόρειο, προς τιμήν του μεγαλύτερου τέκνου του νησιού, του μαθηματικού και φιλόσοφου Πυθαγόρα.

Ιερά και Λατρείες.

Το σημαντικότερο Ιερό του νησιού, κύριος τόπος λατρείας για τους σαμιώτες, ήταν το Ήραίο που βρίσκεται στη νότια παραλία της Σάμου, πέντε χιλιόμετρα δυτικά από την αρχαία πόλη, στις όχθες του ποταμού Ίμβρασον. Στη δύσκολη αυτή θέση μέσα στα έλη διάλεξε η θεά να γεννηθεί και στον ίδιο τόπο βρέθηκε το ξόδινό της, η αχειροποίητη ξύλινη και πρωτόγονη λατρευτική εικόνα της. Στον ίδιο χώρο εξάλλου η θεά αποφάσισε να ενδώσει στον Δία, ανταμείβοντάς τον για την υπομονή και το κουράγιο του, αφού, σύμφωνα με τους ποιητές, ο

ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΣΚΥΦΩΝ

Πολυποίκιλτα ήταν τα κιονόκρανα του μεγάλου ναού που , με τις 155 πανύψηλες κολόνες του θα φάνταζε πελώριος μέσα στο επίπεδο τοπίο του Ηραίου. Ανάλογες ήταν οι διαστάσεις και του μεγάλου Βωμού του Ροίκου με την πλούσια διακόσμηση που ανακατασκευάστηκε στην εποχή του Αυγούστου με την ίδια μορφή.

Στην ΒΔ γωνιά του περιβόλου του μνημειακού βωμού του Ροίκου. Τα μαρμάρινα μέλη που έχουν αναστηλωθεί ενδεικτικά, ανήκουν στην τελευταία ριζική ανακατασκευή του βωμού κατά την εποχή του Αυγούστου (1ος αι. μ.Χ.).

πατέρας θεών και ανθρώπων επέμεινε να την πολιορκεί τριακόσια χρόνια! Ένας βωμός, η ιερή λυγαριά και ένα καλύβι που προστάτευε το ξόανο αποτελούσαν τον αρχικό πυρήνα του Ιερού, το οποίο με τα χρόνια επεκτάθηκε και στολίστηκε με ναούς και αναθήματα, με κολοσσιαία αγάλματα κυρών και γλυπτά συμπλέγματα, που ανέβασαν τη φήμη του ανάμεσα στα μεγάλα πανελλήνια Ιερά. Πολλά από αυτά τα έργα κοσμούν σήμερα το Μουσείο στην πρωτεύουσα του νησιού. Από τον 8 ο αι. π.Χ. κιόλας αρχίζει η ανέγερση του **Εκατόμπεδου**, (ναού που είχε μήκος 100 πόδια), ενός από τους πιο πρώιμους ναούς στην Ελλάδα, που θα αντικατασταθεί στις αρχές του 6ου αι. από τον μεγάλο ναό του **Ροίκου**, με τις πρωτόφαντες διαστάσεις. Αυ-

τές ακριβώς οι τεράστιες διαστάσεις, αλλά και το αυταθές έδαφος του βάλτου, ήταν οι αιτίες που ο ναός πολύ γρήγορα καταστράφηκε. Τότε, μετά τα μέσα του 6ου αι, αποφασίστηκε να κτιστεί ένας νέος ναός, ακόμη μεγαλύτερος, τον οποίο οι πηγές αποδίδουν στον Πολυκράτη. Με διαστάσεις **55,16 X 108,63 μ.** και ύψος που ξεπερνούσε τα **20 μ.** ο τεράστιος ναός εντυπωσιάζει ακόμη σήμερα τον επισκέπτη, παρόλο που διατηρούνται μόνο τα θεμέλια του και μια μόνο από τις **155** κολόνες των κιονοοποιιχών του πτερού και του εισιτερικού και αυτή στο μισό του ύψους της. Ο νέος ναός όμως ποτέ δεν τελείωσε, παρόλο που οι εργασίες συνεχίστηκαν για αιώνες. Παράλληλα προστέθηκαν και άλλα οικοδομήματα, ναοί, θησαυροί και στοές για

την προστασία των προσκυνητών και των αναθημάτων και αναπλάστηκε ο μεγάλος βωμός του Ιερού. Μεγάλες γιορτές της θεάς ήταν τα **Ηραία** και τα **Τόναια**, που γιορτάζονταν με θυσίες και φαγοπότια, αλλά και με περιέργεις, πανάρχαιες τελετουργίες, όπως το λουτρό της θεάς, του ξοάνου της δηλαδή, στη Θάλαισσα, ο εξαγνισμός του με κλαδιά λυγαριάς και το ντύσιμό του με νέα, πολυτελή ενδύματα - η θεά είχε ολόκληρη γκαρνταρόμπια, όπως φαίνεται από μια επιγραφή που βρέθηκε, όπου περιγράφεται λεπτομερώς η περιουσία της, ο "κόσμιος της θεού".

Προστάτης της πόλης ήταν ο **Διόνυσος** που λατρεύτηκε στο νησί με περιέργα ονόματα, όπως Κεχηνώς, Ελυγεύς, Ενέρχης, Δάλλιος κλπ., που εξηγούνται όλα με διάφορους μύθους και δοξασίες. Ο ναός του Θεού, μεγάλος και πλούσιος, που ανακαινίστηκε από τον αυτοκράτορα Κλαύδιο μετά τον σεισμό του 47 μ.Χ., βρέθηκε πάνω στον κύριο δρόμο που οδηγεί από το λιμάνι στο Ηραίο. Πάνω στον ίδιο δρόμο, προς το κέντρο της πόλης εντοπίστηκαν ο ναός της Αφροδίτης, του θεοποιημένου Αυγούστου και της θεάς Ρώμης, ενώ από τους Ξένους θεούς ο ναός της Ισιδος με τον μεγάλο και καταστόλιτο βωμό με ζώα του Νείλου. Στα

υψώματα πάνω από την πόλη βρέθηκαν Ιερά της Μητέρας θεάς Κυβέλης με τα χαρακτηριστικά αγάλματιδιά της μέσα σε κόγχες λαξευμένες στο βράχο, ενώ στο Δ. άκρο της πόλης, ψηλά σε απομονωμένο λόφο, όπως ταιριάζει σε μυστηριακές λατρείες, το **Θεομφόριο**, τόπος λατρείας της Δήμητρας και της κόρης της Περσεφόνης. Στα έλη της λίμνης της **Μικρής Γλυφάδας** τέλος, βρέθηκε το **Αρτεμίσιο** με τα πλούσια αφιερώματα, όπου, μαζί με την Άρτεμη, φαίνεται ότι τιμήθηκε και ο δίδυμος αδελφός της, ο Απόλλων, αφού εκεί βρέθηκε το ωραίο άγαλμά του με την επιγραφή: ΛΕΥΚΙΟΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΤΩΙ ΑΠΟΛ(Λ)ΩΝΙ.

Ανασκαφές και έρευνες.

Οι ανασκαφές στο νησί άρχισαν ουσιαστικά στις αρχές του 20 αιώνα, πρώτα με τις έρευνες της **Αρχαιολογικής Εταιρείας** στο Ηραίο και λίγο αργότερα με τις ανασκαφές του **Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου** που συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Το ίδιο Ινστιτούτο έκανε κατά καιρούς έρευνες στην αρχαία πόλη στο Πυθαγόρειο, ιδίως στην περιοχή του Κάστρου του Λυκούργου, στο Ευπαλίνιο και

Μερικά από τα παλιά σπίτια του Τηγανιού, του σημερινού Πυθαγορείου, σώζουν πλούσια φυτική διακόσμηση πάνω στα νεοκλασικά αρχιτεκτονικά στοιχεία τους.

Ανάμεσα στα πλούσια αφιερώματα στο Ιερό της Αρτέμιδος, έξω από τα τείχη της αρχαίας πόλης, υπάρχουν αγγεία από τη Σπάρτη, με την οποία η Σάμος διατηρούσε φιλικές και εμπορικές σχέσεις κατά τον 6ο αι. π.Χ.

EXHIBIT
EAST

στις ρωμαϊκές θέρμες.

Οι έρευνες της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας άρχισαν κατά τη δεκαετία του 1960, όταν η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής προκάλεσε οικοδομική έκρηξη στο μέχρι τότε ξεχασμένο χωριό. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος όμως οι εργασίες γίνονται κάτω από πολλές και ποικίλες πιέσεις. Η μεγάλη επίχωση που σκέπασε με τον καιρό τα αρχαία λείψανα και το γεγονός ότι συχνά οι νέες οικοδομές κτίζονται σε υπενά οικόπεδα, ανάμεσα σε παλιά κτίρια, δυσκολεύουν την έρευνα. Παρόλα αυτά και χάρη στις ακούσιας προσπάθειες των αρχαιολόγων τα ευρήματα είναι πολλά και η μελέτη τους οδηγεί συχνά σε εξαιρετικά ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Μοναδική βέβαια είναι η συγκίνηση που προσφέρει κάθε καινούργιο εύρημα καθώς προσθέτει μια ακόμη μικρή λεπτομέρεια στην εικόνα που σχηματίζεται συγά-συγά για τη ζωή στις μακρινές εκείνες εποχές, μια νέα

μελανόμορφες παραπάνεις από την ελληνική μυθολογία, οι άθλοι του Ήρακλή, του Θησέα, οι θεοί του Ολύμπου, με τα ονόματά τους γραμμένα δίπλα τους, ένα-ένα, καθώς ενθουσιασμένοι υποδέχονται τον Ήρακλή μετά τον θάνατό του, αγγεία λακωνικά και θοδίτικα, πανέμορφα ειδώλια γυναικείων θεοτήτων, νεαρών κοριτσιών που κρατούσαν στο χέρι περιστέρι ή λουλούδι. Κάποια από αυτά τα θραύσματα, τα δύστρακα, όπως λέγονται στην αρχαιολογική γλώσσα, έσωζαν χαραγμένα πάνω τους γράμματα από λέξεις ακατανόητες με την πρώτη ματιά - ΜΙΔ..., AΡΤ..., ΑΡ... Δεν ήταν δύσκολο να καταλάβουμε ότι τα ευρήματα ανήκαν σε ένα Ιερό της Αρτέμιδος. Το πράγμα όμως τότε έγινε εξαιρετικά ενδιαφέρον. Από τον Ηρόδοτο είναι γνωστό ότι στη Σάμῳ υπήρχε ένα Ιερό της θεάς, που το αναζητούσαν οι αρχαιολόγοι σε διάφορες θέσεις, μερικοί μάλιστα είχαν κιόλας προτείνει συγκεκριμένες θέσεις, άλλοι κοντά στο Ήρακλιό, άλλοι

Καμάρι του Μουσείου της πόλης της Σάμου αποτελεί ο πελώριος κούρος με αρχικό ύψος γύρω στα 4,80 μ. με το καλοπλασμένο σώμα και τη μειλίχια έκφραση του προσώπου.

ψηφίδα στο μωσαϊκό της γνώμης που δημιουργείται με υπομονή και προσπάθεια για την αρχαία Σάμο. Ένα νέο μνημείο που έρχεται στο φως, ένα Ιερό, ένα χάραγμα πάνω σε ένα θραύσμα αγγείου ή μια επιγραφή, σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που δίνουν οι αρχαίοι συγγραφείς, φωτίζουν συχνά γνωστά ιστορικά γεγονότα και δίνουν υπόσταση και μορφή σε έναν ολόκληρο χαμένο κόσμο.

Σε έρευνα, που άρχισε το καλοκαίρι του 1979 στα δυτικά της πόλης, σε ένα κτήμα βρόχεια από τα έλη της μικρής Γλυφάδας, άρχισαν να αποκαλύπτονται τμήματα τοίχων που δεν φάνηκε αρχικά να έχουν ιδιαίτερη σημασία. Μέχρι τη στιγμή που εντοπίστηκαν σκαμμένοι στο βράχο μεγάλοι λάκκοι με αρχαία ευρήματα, οι οποίοι όμως βρίσκονταν σε μέρει νάτω από τα νερά του έλους. Οργανώθηκε αμέσως η έρευνα με αντλίες για την άντληση των νερών. Γρήγορα άρχισαν να ανασύρονται κομμάτια από αρχαία αγγεία με θαυμάσια διακόσμηση. Αττικά αγγεία με

αλλού. Τώρα πια το Ιερό είχε εντοπιστεί και η θέση του φώτιζε με άλλο τρόπο την διήγηση του Ηροδότου. Μας λέει λοιπόν ο "πατέρας της Ιστορίας" ότι ο Περιάνδρος, ο τύραννος της Κορίνθου, για να εκδικηθεί τους Κερκυραίους για τον θάνατο του γιου του, άρπαξε τριακόσιους νέους από τις καλύτερες οικογένειες της Κέρκυρας και τους έστειλε με πλοία στον βασιλιά της Λαδίας, τον Αλυάτη, "επ' εκτομή", για να τους κάνει ευνούχους στο παλάτι του - οι ευνούχοι θεωρούνταν πολύτιμο δώρο εκείνη την εποχή, ένδειξη μεγάλης φιλίας. Λόγω θαλασσοταραχής όμως τα πλοία ξήτησαν λιμάνι στη Σάμο. Οι Σαμιώτες που είδαν τα παιδιά, σαν έμαθαν την ιστορία, τα συμβούλεψαν να ξητήσουν άσυλο στο Ιερό της Αρτέμιδος - που βέβαια δεν θα ήταν μακριά από το λιμάνι, όπου είχαν δέσει τα πλοία. Τα παιδιά έτρεξαν στο Ιερό και οι Κορίνθιοι, που βέβαια δεν τολμούσαν να παραβιάσουν το άσυλο, περικύλωσαν το τέμενος περιμένοντας να πεινάσουν τα παιδιά και να βγουν σε αναζήτηση

τροφής για να τα πιάσουν. Οι Σαμιώτες óμως σκαρφίστηκαν κάτι αλλο. Είπαν ότι ήταν η γιορτή της θεάς, κατά την οποία συνήθιζαν να προσφέρουν στο βωμό γλυκίσματα με σουσάμι και μέλι, κάτι σαν τα σημερινά παστέλια. Έτοι εφερονταν τις νύχτες μεγάλες ποσότητες γλυκισμάτων, με τις οποίες ικανοποιούσαν την πείνα τους τα παιδιά χωρίς να υπάρχει ανάγκη να βγουν. Οι Κορίνθιοι, αφού περίμεναν κάποιο καιρό μάταια, αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω άπρωκτοι και οι Σαμιώτες ἐστείλαν τα παιδιά πίσω στην Κέρκυρα με δικά τους πλούτια. Οι Κορίνθιοι δεν ξέχασαν ποτέ την πράξη αυτή των Σαμιώτων. Έτοι όταν μισό αιώνα περίπου αργότερα, στα 524 π.Χ., οι δημοκρα-

τικοί Σάμιοι ζήτησαν τη βοήθεια των Σπαρτιατών εναντίον του τυράννου Πολυκράτη, οι Κορίνθιοι με πολλή προθυμία πήραν μέρος στην εκπομπή, κατά την οποία πάντως δεν κατάφεραν να καταλάβουν την πόλη, αλλά αυτό είναι ένα θέμα που δεν μας απασχολεί εδώ. Η εντόπιον του Ιερού óμως έδινε απάντηση σε ερωτήματα και φώτιζε πολλές λεπτομέρειες. Το επεισόδιο έδειχνε ότι το λιμάνι δεν πρέπει να ήταν μακριά από το Ιερό. Επομένως αποκλείεται το γνωστό σε μας σήμερα αρχαίο λιμάνι της πόλης, γιατί τότε θα έπρεπε τα παιδιά να περάσουν τρέχοντας όλη την αρχαία πόλη, για να φτάσουν στο Αρτεμίσιο που βρίσκεται σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων. Άλλωστε μέσα στην πόλη

Τα εκθέματα του Μουσείου της Σάμου, με την ποικιλία προέλευσής τους θυμίζουν την απίστευτη εμπορική εξάπλωση και τις σχέσεις του νησιού με τα πιο μακρινά σημεία του τότε γνωστού κόσμου, από τον Καύκασο και το Ιράν μέχρι την Ισπανία και από τις Β ακτές της Μαύρης θάλασσας μέχρι την Άνω Αίγυπτο. Η γλυπτοθήκη στη νέα πτέρυγα του Μουσείου περιλαμβάνει την πιο ολοκληρωμένη συλλογή γλυπτών της Ιωνικής τέχνης.

Από τον προϊστορικό οικισμό που εντοπίστηκε στα βαθύτερα στρώματα κάτω από τον μεγάλο ναό της Ήρας, προέρχονται ενδιαφέροντα αντικείμενα, όπως η ραμφόστομη πρόχους και το ονομαστό "δέπας αμφικύπελλον" του Ομήρου.

υπήρχαν και άλλα Ιερά, όπου θα μπορούσαν να ξητήσουν άσυλο και δεν θα χρειαζόταν να τρέξουν μέχρι το Αρτεμίσιο. Εξάλλου, στο γνωστό σήμερα λιμάνι θα ήταν μάλλον δύσκολο να δέσει πλοίο με φουρτούνα, αφού κατά την εποχή του επεισοδίου δεν υπήρχαν ακόμη οι μόλοι του Πολυκράτη, ούτε και τα τείχη. Όλα αυτά μας έπεισαν ότι το λιμάνι έπρεπε να αναζητηθεί κάπου κοντά στο Ιερό. Με αυτά τα δεδομένα δεν ήταν δύσκολο να καταλάβουμε ότι τα έλη της Γλυφάδας αποτελούν τα τελευταία υπολείμματα αυτού του λιμανιού που προσχώθηκε με τα χρόνια. Κοντά στα δυτικά τείχη μάλιστα, λίγα μέτρα ανατολικά από τα κτίσματα του Ξενοδοχείου Δόρυσα, βρέθηκε ένα φροτίο από αμφορείς γημάτους κρασί ή λάδι, που είχαν στερεωθεί μέσα στην άμμο της παραλίας, περιμένοντας, μάταια όπως φαίνεται, να φορτωθούν σε κάποιο πλοίο. Η ιστορία με το Ιερό όμως δεν

τελειώνει εδώ.

Δύο χρόνια μετά τους Λακεδαιμόνιους έφτασαν οι Πέρσες με τον σατράπη Οτάνη, με εντολή του Δαρείου να αποκαταστήσουν στην εξουσία στη Σάμο τον αδελφό του Πολυκράτη **Συλοσώντα** χωρίς "να ανοίξει μύτη". Ο Πολυκράτης είχε τελειώσει με μαρτυρικό θάνατο παρασυμένος με δόλο στην απέναντι μικρασιατική γη, από έναν άλλο πέρση σατράπη τον Οροίτη και την εξουσία στη Σάμο την είχε σφετεριστεί ο θησαυροφύλακάς του Μαιάνδριος. Την εκυρούτεα στη Σάμο την είχε οργανώσει ο Δαρείος για να ξεπληρώσει μια υποχρέωση που είχε στον Σύλοσώντα, επειδή κάποτε στην Αίγυπτο, όταν ο Δαρείος ήταν ακόμη απλός στρατηγός και κανείς δεν υποψιάζονταν το λαμπρό μέλλον του, ο Σύλοσών του είχε χαρίσει μεγαλόψυχα έναν ωραίο μανδύα που φορούσε. Η εκυρούτεα ούμως δεν πήγε όπως επιθυμούσε

Επιτομή ιστορίας αποτελούσε η έκθεση στο μικρό παλιό Μουσείο του Πυθαγορείου με την συνύπαρξη αυτοκρατορικών ανδριάντων και προτομών με ελληνιστικά ανάγλυφα και τις περίφημες αρχαϊκές σαμιακές επιτύμβιες στήλες. Στο νέο Μουσείο της αρχαίας πόλης κάθε εύρημα θα βρεθεί στη σωστή του θέση, διατηρώντας ίσως στα βάθη της ψυχής του μια κρυφή νοσταλγία για τις σχέσεις και τις επαφές που χάθηκαν.

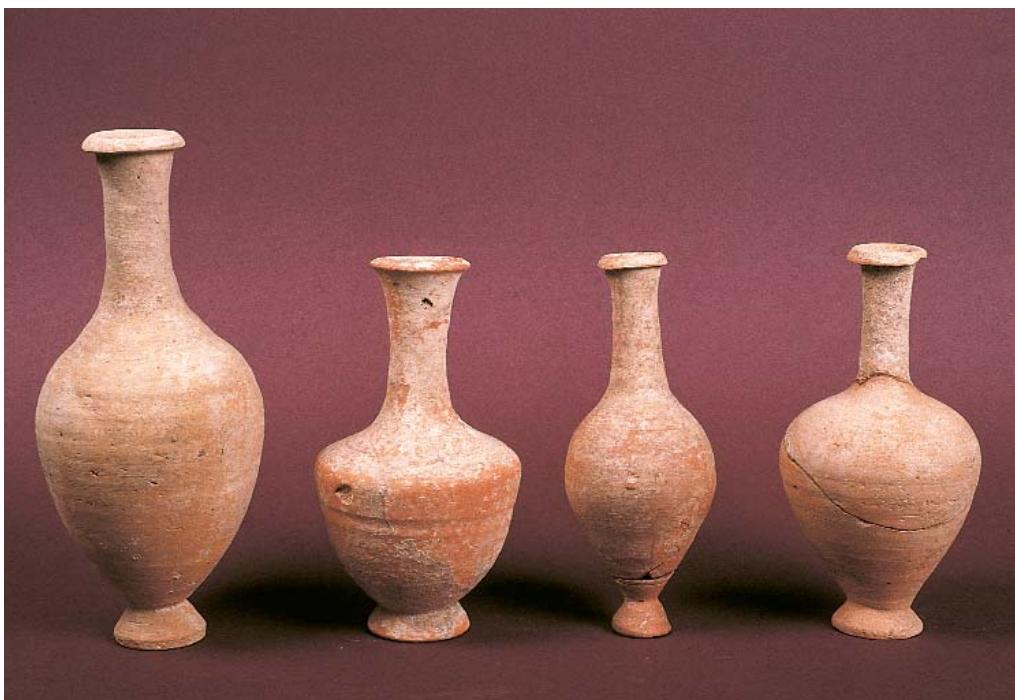

ο Δαρείος γιατί παρουσιάστηκε απρόσμενα αντίδραση και ο Οτάνης οργισμένος ξέχασε τις εντολές του βασιλιά του και κατέστρεψε την πόλη, τα ιπτία, τα Ιερά, κατασφάζοντας και τους κατοίκους. Μαζί και το Ιερό της Αρτέμιδος, καθώς από εκεί πρέπει να άρχισε την επίθεση στην πόλη. Οι πολλές χάλκινες αιχμές από περσικά βέλη που βρέθηκαν μέσα στους λάκκους των αποθέσεων μαζί με τα αφιερώματα του Ιερού θυμίζουν τα δραματικά εκείνα γεγονότα του έτους 522 π.Χ., με τις καταστροφές και τις σφαγές που αραιώσαν τόσο τους κατοίκους της πόλης, ώστε να λένε όσοι έμειναν με πικρή ειρωνεία επιγραμματικά "έκητι Συλοσώντος ευρυχωρόή", χάρη στον Συλοσώντα ευρυχωρήσαμε. Τόσα πράγματα και γεγονότα μπορεί να φωτίσει από τα ανέλπιτα μια ανασκαφή.

Υπάρχουν όμως και ανασκαφικές έρευνες που πρέπει να γίνονται κάτω από δύσκολες,

κάποτε και επικίνδυνες συνθήκες, όπως στα στενά οικόπεδα ή κοντά σε ετοιμόρροπα υπίτια που αναφέρομε. Οι πιο δραματικές στιγμές που θυμάμαι πρέπει να ήταν αυτές που ξήσαμε στα 1980 κατά την ανασκαφή δύο μεγάλων λαξευτών υπόγειων τάφων στο χώρο της Δυτικής Νεκρόπολης, η οποία είχε οργανωθεί στο λόφο δυτικά από την αρχαία πόλη και τις λίμνες της Μικρής και της Μεγάλης Γλυφάδας και αποτέλεσε τον κύριο χώρο ταφής από τον 7ο π.Χ. αι. μέχρι τα τέλη της Παλαιοχριστιανικής περιόδου. Οι παλιότερες αρχαϊκές ταφές βρέθηκαν σε τύμβους που φιλοξενούσαν νεκρούς μέσα σε πώρωνες ή πήλινες σαρκοφάγους. Οι ελληνιστικές ταφές όμως γινόταν σε υπόγειους θαλάμους λαξευμένους μέσα στον μαλακό βράχο. Για την τοποθέτηση των νεκρών λαξεύονταν τρεις κλίνες σε σχήμα Π κοντά στα τοιχώματα του θαλάμου, εκτός από την κύρια όψη

Ταπεινά πήλινα αγγεία καθημερινής χρήσης, χάλκινα νομίσματα για την πληρωμή του περατάρη στον άλλο κόσμο, κάποια ειδώλια και λίγα χάλκινα κοσμήματα είναι τα κτερίσματα των δύο μεγάλων λαξευτών τάφων. Τα πολύτιμα χρυσά κοσμήματα που θα στόλιζαν τους νεκρούς ήταν πιο χρήσιμα στους εν ζωή συγγενείς τους ή στους αρχαιοκάπηλους νεκροθάφτες που μπαίνοβγαιναν στον τάφο για κάθε νέα ταφή, αφού οι τάφοι χρησιμοποιήθηκαν για διάστημα δύο τριών αιώνων.

όπου ήταν η πόρτα, στην οποία οδηγούσε ένας κατηφορικός διάδρομος με σκαλιά. Τέτοιοι τάφοι είχαν βρεθεί αρκετοί μέχρι τότε, αλλά ήταν υχεδόν δύοι συλλιμένοι από τα παλιότερα χρόνια και τα ευρήματά τους, τα κτερίσματα, είχαν διαρραγχεί ή βρέθηκαν κατεστραμμένα και διασκορπισμένα στο έδαφος. Η εγκατάσταση ενός στρατοπέδου στο χώρο της αρχαίας νεκρόπολης μετά το 1976, με τις εργασίες που ήταν απαραίτητες για την λειτουργία του, έφερε πολλές φορές στο φως αρχαίους τάφους με πολύ σημαντικά ευρήματα. Στα 1980 λοιπόν, η ανάγκη δημιουργίας βόθρου σε αντικατάσταση του παλιού που είχε γεμίσει - αποχέτευση δεν υπήρχε ακόμη στο Πυθαγόρειο και ούτε τώρα νομίζω υπάρχει ακόμη στην περιοχή του εγκαταλειψμένου παια στρατοπέδου - οδήγησε σε εκσκαφές δίπλα στον παλιό βόθρο. Λίγο μετά την έναρξη των εκσκαφών, το έδαφος υποχώρησε και φάνηκε το ευωτερικό ενός μεγάλου αισθάντου λαξευτού τάφου. Από το άνοιγμα στην οροφή μπορούσε κανένας να διακρίνει στο μισοσκόταδο τους σκελετούς των νεκρών μακάρια ξαπλωμένων στις τρεις λαξευτές κλίνες και ολόγυρά τους τα κτερίσματα, γυάλινα και πήλινα αγγεία, μικρά πήλινα ειδώλια, ενώ άλλα κτερίσματα, προφανώς από παλιότερες ταφές, αφού οι τάφοι ήταν οικογενειακοί και χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες φορές, βρίσκονταν συγκεντρωμένα στις γωνίες των κλινών, μαζί με τα οστά και τα κρανία των παλιότερων νεκρών, που έβλεπαν ξανά το φως με τις άδειες κόγχες των ματιών τους, μετά από τουλάχιστον 2000 χρόνια. Η εικόνα ήταν συγκλονιστική, αλλά και η ευκαιρία μοναδική, αφού για πρώτη φορά τώρα εντοπίζονταν στη Σάμο αισθάντος τάφος αυτού του τύπου. Ο τάφος όμως προχωρούσε κάτω από το δάπεδο του παλαιού βόθρου. Το πάχος του βράχου που είχε απομείνει μεταξύ του πυθμένα του βόθρου και της οροφής του τάφου δεν πρέπει να ξεπερνούσε τα 40 εκατοστά. Τα υγρά του βόθρου είχαν διαβρώσει το έδαφος και στάλαξαν μέσα στον τάφο, κάποτε μάλιστα ίως και να τον είχαν πλημμυρίσει, όπως έδειχνε το βρεγμένο έδαφος. Ο βόθρος δεν ήταν δυνατόν να αδειάσει και υπήρχε κίνδυνος κάθε στιγμή να σπάσουν τα τοιχώματα και να χαθούν για πάντα οι

ενδείξεις και τα κτερίσματα. Με όλες τις προφυλάξεις που μπορούσαμε να πάρουμε αποφασίσαμε να δράσουμε αμέσως. Οργανώθηκε το συνεργείο, δύο μόνο εργάτες και δύο αρχαιολόγοι, για να είναι εύκολη η απομάκρυνση σε περίπτωση κινδύνου, εφοδιαστήκαμε με κράνη και αδιάβροχα, καθώς τα υγρά στάλαξαν διαρκώς από την οροφή και κατεβήκαμε στον μεγάλο υγρό τάφο. Για να διαπιστώσουμε αμέσως δώμας, από ένα άνοιγμα στο τοίχωμά του, όπι πιο πέρα υπήρχε και δεύτερος "αδιατάραχτος" τάφος, στον οποίο είχε εισχωρήσει πριν από μας, σίγουρα σε πολύ παλιότερους χρόνους, ίσως ακόμη και στην εποχή που οι τάφοι εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται, κάποιος άλλος, αναζητώντας φυσικά πολύτιμα αντικείμενα. Κάποιος, ίως συγγενής των νεκρών, γιατί δεν είχε τολμήσει να μετακινήσει κανένα σκελετό και κανένα από τα κτερίσματα. Η δουλειά δώμας έπρεπε να γίνει όσο πιο γρήγορα μπορούσε, μας το θύμιζαν τα σταλάγματα της οροφής. Έγινε γρήγορα η φωτογράφηση, η καταγραφή των ευρημάτων, η πρόχειρη σχεδίαση ταφών, σκελετών και οι απαραίτητες μετρήσεις, η συγκέντρωση ευρημάτων και οστών, η ενημέρωση των ημερολογίων. Μέρες και ώρες ατέλειωτες αγωνίας και έντασης κάτω από την απειλή της κατάρρευσης και της καταστροφής των πάντων. Μετά το τέλος της δουλειάς έπρεπε να πάμε να πέσουμε στην κοντινή θάλασσα, σχεδόν με τα ρούχα, για να απαλλαγούμε από τη μωρωδιά που μας διαπότιζε όλη την ημέρα. Κάποτε η εργασία τελείωσε και μπορούσαμε να ανασάνουμε βαθιά.

Ο στρατός φυσικά δεν χρειάστηκε να προχωρήσει στις εκσκαφές, καθώς το έδαφος τελικά υποχώρησε και ο βόθρος άδειασε αυτόματα πλημμυρίζοντας τους τάφους και τις κλίνες και εξαφανίζοντας τις μνήμες των νεκρών...

Τώρα, μόνο στο νέο Μουσείο Πυθαγορείου θα μπορεί κανένας, βλέποντας τα κτερίσματα συντηρημένα στις προθήκες, τις φωτογραφίες και τα σχέδια των τάφων με τους σκελετούς όπως βρέθηκαν, να μην μονεύει τους ανώνυμους νεκρούς που η Μοίρα αποφάσισε να διαταράξει τη γαλήνη τους μετά από δύο χιλιάδες σχεδόν χρόνια.

Μια δαση ομορφιάς σας περιμένει για να ασας φιλοξενήσει και να ικανοποιήσει κάθε σας επιθυμία.

Ο συνδυασμός του πράσινου και του απέραντου γαλάζιου, συνθέτουν το σκηνικό για **αξέχαστες διακοπές**.

δ

DORYSSA
SEASIDE RESORT

Το Ενοδοχείο **Doryssa** που βρίσκεται στο Πυθαγόρειο της Σάμου ανακαίνιστη με σκοπό την ποιοτική αναβάθμιση των χώρων του. Η ανακαίνιση οιφορά, σε πρώτο στόδιο, στο χωρίο και έπειτα, στην κεντρική μονάδα του ξενοδοχείου.

Το χωρίο αποτελείται από το κτίριο της recepion, ένα εστιατόριο και τους οικισμούς, όπου εντόσσονται τα δωμάτια. Πρόκειται για μια αρχιτεκτονική σύνθεση η οποία έχει πραγματοποιηθεί με βάσει χαρακτηριστικών τύπους, κτισμάτων που συναντώνται στους οικισμούς της Σάμου. Η ιδιαιτερότητα του χωρίου έγκειται στην εξαιρετικά ευαισθητή αντιμετώπιση των κατασκευών και στην ύπαρξη της ατμόσφαιρας που αποπνέουν τα παραδοσιακά χωριά. Η κεντρική πλατεία του χωριού με την εκκλησία και το καφενείο, τα πλακόστρωτα σοκάκια, το χρώμα και η οδρή ακριβή των όμεων, τα ξύλινα κουκύφωμα και τα παιλιά φυτεμένα πιβήρια μεταφέρουν με τρόπο συνεπή και πιστό την αισθητή της διακανής, σε ένα χώρο ιδιαίτερο που «ζυγραφίζεται» από την πατίνα του χρόνου.

Το αρχιτεκτονικό γραφείο **diversity** Δημήτρια Καραμπελή / Νικόλας Τραβιασάρας πραγματοποίησε την μελέτη για την ανακαίνιση και αναβάθμιση των χώρων του χωριού. Στόχος των μελετήτων είναι η εναρμόνιση των αρχιτεκτονικών στοιχείων των όψεων των οικίσκων με το εσωτερικό. Είσται ώστε η μετάβαση από τον εξωτερικό χώρο στο εσωτερικό των δωματίων να κατοπτεί ομολόγτερη και να ενισχυθεί η ατμόσφαιρα του συνόλου του χωριού. Ύστερα από έρευνα και μελέτη πάνω στην τοπική αρχιτεκτονική του νησιού έχουν καθοριστεί τρεις βασικοί τύποι δωματίων για το χωρίο. Ο τύπος Α έχει ύψος αλπικό, σε απορχώσεις του λευκού και του γκρίζου, και αναφέρεται σε χαρακτηριστικούς οικισμούς που η εξωτερική τους μορφολογία προσεγγίζει την λαϊκή ντησάντη αρχιτεκτονική. Τα έπιπλα που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως χτιστό, και ο χώρος συντίθεται με επιφάνειες από τρίπτες τοιμεντοκονίες παραδοσιακού τύπου και οροφές που κατοσκευάζονται από καλύμα και κορμούς πεύκων.

Ο τύπος Β έχει ύψος αέρινο και ρομαντικό και αναφέρεται σε οικισμούς με χαρακτηριστικό παραδοσιακής αστικής κατοικίας. Τα έπιπλα που χρησιμοποιούνται παραπέμπουν σε αυτά των ιδιαίτερη προσεγγέμων κατοικιών του Βορείου Αιγαίου και συμπληρώνονται με πέτρινα δάπεδα και ιδιαιτέρες κατασκευές ταμπλαδωτών ξύλινων οροφών.

Ο τύπος Γ αναφέρεται στους οικισμούς εκείνους που παραπέμπουν στα απλά ζαμάντικα απίτια που συναντάται στην επισκέπτης στους οικισμούς του νησιού. Τα ξύλινα δάπεδα και οι αντιστοίχεις ξύλινες «σαμιώτικες» οροφές συνθέτουν με έπιπλα ουγγρών σχεδιαστών και ουγγρών αντικέμενα που αποδίδουν μια ιδιαίτερη ταυτότητα στον χώρο.

Το συνόλο των αντικεμένων που αποτελούν τον εξοπλισμό των δωματίων έχουν επιλεγεί με ιδιαίτερη προσοχή από επώνυμες εταιρείες σχεδιασμού επίπλων και φωτισμού, με στόχο να δημιουργήθουν χώροι υψηλής αισθητικής με αναφορά τόσο στην ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, όσο και στον σύγχρονο σχεδιασμό.